

“LUKMAN” BİBLİYOGRAFYASI

Dr. Cevdet ÇAKMAKÇI

Lukman hakkında yaptığımız incelemede biz, onun kişiliğini zaman ve bölge itibarıyla dört ayrı biçimde tespit ettik.

1) Arap edebiyatında İslâmiyetten önce, Cahiliye devrinde, hikmetli söz ve darbi meselleri ile tanınan “Luğman b. ‘Ad” nesebi ve hayatı hakkında farklı söylentiler olmakla beraber, Arap kaynaklarında Luğman b.‘Ad ismiyle zikredilmektedir.

2) Kur’an’ın 31. sûresi “Lukman” sûresidir. Bu sûrede “And olsun ki biz Lukman’a şükret diye (rek) hikmet verdik.... “ve” Hani Lukman oğluna -O ona öğüd verirken- (şöyle) demişdi....” âyetlerinde Luğmanu’ Hekim ismi geçmektedir. Cahiz’in ve müfessirlerin dediklerine göre Kur’andaki Luğman Hekim ile Luğman b. ‘Ad ayrı kişilerdir. Kimi Lukman Hekim’in Yahudi olduğunu, Zamahşeri ise Eyyub’un yegeni veya teyzesinin oğlu olduğunu söylemektedir. Vâkidî ise Lukman’ın Beni İsrail’de kadı olduğunu bildirmektedir.

Lukman Hekim’in peygamber olmayıp, ancak bir veli olduğu “Allah’ı çok sevdiği için Allah ona hikmet bahşetmiştir” şeklinde bir hadisin bulunduğu İbnu ‘Umar tarafından söylenmektedir.

3) Özellikle Avrupa’da, XVII. asrın başlarından itibaren, ara sıra Luğman Hekim başlığı altında bazı kitaplar basılmıştır. Bu eserlerde Yunanlı Ezop’unkiler türünde bazı masallar Lukman’a mal edilmiştir. Bu eserlerdeki masallarda rastlanan nahiv, sarf ve üslup yanlışlıklarından, bu masalların Arapçaya vakıf olmayanlar tarafından yazıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu masalların Arap kaynaklarında zikredildiği de görülmektedir. Böylece sonuç olarak büyük, bir ihtimalle Lukman’ın Yunanlı Ezop’a benzetilmesi amaçlanmış ve bu masallar yazılıp Lukman’a mal edilmiştir.

4) Türk Folklorunda Lukman Hekim’in ismi, sağlık ve afiyetin simgesi olarak, kendisi ise şifa, dert, hikmet ve nasihatlarıyla tanınmış biri olarak geçmektedir. Ayrıca mezarının Tarsusta olduğu söylenmek-

tedir. Lukman hakkında bir çok şâirler şiir söylemişlerdir ve hakkında bir kaç atasözü de bulunmaktadır.

Biz şimdilik yukarda belirttiğimiz hususlarla ilgili olarak yazılan eserlerin bibliyografyasını verelim. İleride fırsat buldukça bu hususları geniş olarak ele alıp yayınlamayı arzulamaktayız.

BİBLİYOGRAFYA

‘ABİDİN, Dr. ‘ABDUL MECİD: *al-Amsâl Fi'n-Nasr al ‘Arabî al-Kadîm*. Kahire 1956, S. 38, 43-51, 91, 94, 123, 137-143, 178, 182, 186-190

ABU’S-SU‘UD, MUHAMMED B. AL-‘İMADİ: *İrşadu'l-Aklu's-Selîm İla Mazâyâ'l-Kitâbu'l-Kerîm*. (Bu eser Fahrüddinu'r-Râzî'nin Tefsirinin kenarına basılmıştır) Kahire 1275, S. 729-740

AKINCI, AHMED CEMİL: *Lukman Hekim*. İstanbul 1973 (Lokman Sağlık Yayınları No: 13)

‘ALİ, Dr. CAVAD: *al-Mufassal fi Tarihu'l-Arab Kable'l-İslâm*. Beyrut

(I. Baskı)

C. I/314-321

C. 8/362

ALUSİ, ABU’S-SANA ŞİHÂBUDDİN: *Ruhu'l-Ma‘anî fi Tefsiri'l-Kur’ân*. Kahire 1301,

C. 6/461-475, 476

ALUSİ, MAHMUD ŞUKRİ: *Buluğu'l-Arab fi Ma‘rifeti Ahvali'l-‘Arab*. Mısır 1342 (3. Baskı).

C. 1/208, 341, 382

C. 2/122, 123, 169

C. 3/212-213

AMİN, AHMED: *Fecru'l-İslâm*. Kahire 1965 (Onuncu Baskı) S. 62-64

AL-ANDALUSİ, ABU HAYYAN: *Tefsîru Bahri'l-Muhît*. Kahire 1328

C. 7/182, 185-186

AL-ANDALUSİ, İBN ABDİ RABBİH: *al-‘İkdu'l-Farîd*. Kahire 1953 (Ahmed Amin ve arkadaşlarının neşri).

C. 1/257-261

C. 2/278, 471

C. 3/152, 173, 213, 215

C. 6/196

ARAŞIKİ, 'ABDU'L-HADİ: *Tefsiru Sureti Lukmân*. Diyarbekir, al-Maktabatu'l-İslâmiyye neşri. Tarihsiz.

AL-'ASKERİ, ABU'L-HİLÂL: *Camharatu'l-Amsal*. Kâhire 1964 (M. Abul Fazl İbrahim neşri).

C. 1/62, 97, 126, 150, 180, 201, 241, 269, 424, 481, 519, 565.

C. 2/17, 34, 52, 75, 176, 261, 294, 353, 436

AL-BAĞAVİ, AL-ĞUSEYN B. MAS'UD: *Ma'alimu't-Tanzil fi't-Tefsîr*. Bombay 1269, S. 690

AL-BAĞDÂDİ, 'ABDUL KÂDIR B. 'UMAR: *Hizânetu'l-Adâb ve Lubbu'l Lubâb Lisânu'l-'Arab*. Bulak 1299

C. 2/77-78

AL-BAKRİ, ABU'UBEYD: *Faslu'l-Makal fi Şerhi Kitâbu'l-Amsal*. Beyrut 1971 (İhsân 'Abbas ve 'Abdul Mecîd 'Abidîn neşri). S. 103, 225, 226, 351, 365, 385, 459, 462.

BAHRAM, F.: *Lokman's Arabic Fables*. Bath 1869

BASSET, RENE: *Loqman Berbere*. Paris 1890

BENOLIEL, JOSE JOSE REYPELO GRAO - RABBİNO LAZAR WOGUE: *Fabulas de Loqman*. Lisboa 1898

BEYATLI, OSMAN: *Bergamada Şifali Otlar ve Lukman Hekim*. İzmir 1968 (8. Baskı).

BURSALI, İSMAİL HAKKI: *Ruhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. İstanbul 1331

C. 7/73-87

AL-CÂHİZ, 'AMR B. BAHR: *al-Beyân Ve't-Tebyîn*. Kâhire (10. Baskı) 'Abdusselam Hârûn neşri.

C. 1/183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 365

C. 2/74, 76, 149, 252

C. 3/97, 304, 321

AL-CÂHİZ, AMR B. BAHR: *al-Hayavân* Kahire 1954 ('Abdusselâm Harûn neşri).

- C. 1/21
 C. 3/67, 423, 447, 478
 C. 4/452
 C. 5/331, 555
 C. 6/327
 C. 7/151

CHERBONNEAU, M.: *Fables de Lokman*. Paris 1847

CHERBONNEAU, PAR M.: *Fables de Lokman*. Paris 1925

AL-CUMAĦÎ, MUĦAMMED B. SALLÂM: *Tabakâtu Fuhûli's-Şu'ara*.
 Kahire 1974 S. 574, 725-726

ÇAĖATAY, Prof. Dr. NEŞET: *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara 1971 (3. Baskı), S. 148

DERENBOURG, JOS: *Fables de Loqman de Sage*. Berlin-London 1850

AD-DİNAVARI, 'ABDULLAH B. MUSLİM: *'Uyûnu'l-Ahbâr*. Kahire 1973

- C. 1/135, 254, 290
 C. 2/119, 122, 168, 176
 C. 3/222, 228, 275
 C. 4/59

AD-DİNAVARI, İBN KUTEYBE: *al-Ma'ârif*. Mısır 1934 (M. İsmail Sâvî neşri) S. 25

ELMALI, MUHAMMED HAMDİ: *Kur'an Dili*. İstanbul 1935

- C. 5/3842

ERPENİİ, F.: *Locmani Sapientis Fabulae et Selecta Quaedam Arabum Adagia*. Leidae 1615

ERPİNİİ, F.: *Paroemiae Locmani Sapientis ex Grammatica Arabica*.
 Viennae 1703

AL-FAĦRU'R-RÂZİ, MUĦAMMED: *Mafâtihu'l-Gayb*. İstanbul 1308

- C. 6/733

FERİĦA ANİS: *Ahikâr, Hakim min al-Şarki'l-Adnâ al-Kadim*. Beyrut 1962

FREYTAG, G.W.: *Locmani Fabulae et Plura Loca ex Codicibus Maximam Partem Historicis Selecta*. Bannae 1823

- GHIRON, I.: *Le Favole de Lokman Îsapiente*. Milano 1871
- GİBB AND KRAMER: *Shorter Encyclopaedia of İslam*. Lieden 1935
S. 289 (Lokman Maddesi)
- HAMADÂNİ, AL-ĤASAN B. AĤMED: *al-İklil*. Kahire 1963 (M. "Ali al-Akva'neşri)
C. 1/137
C. 8/212, 217-218
- HARRİS, RENDEL AND LEWİS, AGNES: *Story of Ahikar*. Cambridge 1913
- AL-ĤAZİN, 'ALA' UDDİN B. 'ALİ: *Lubabu't-Te'vil fi Ma'ani't-Tenzil*. Kahire 1357
C. 3/452
- HELLER, BERNHARD: *İslâm Ansiklopedisi "Lukman" Maddesi*. İstanbul 1965
C. 7/64-67
- HELOT, LET H.: *Fables de Lokman Surnomme le Sage*. Paris 1847
- ĤİKMET, ALİ ASĖAR: *Amsal Kur'an*. Tahran 1955, S. 34-40
- HOROVİTS, JOS: *Kuranische Unterzuchungen*. Berlin-Leipzig 1926
S. 132-136
- İBNU'L-'ARABİ MUĤYİDDİN ABU BEKR: *Fususul-Hikem*. Mısır 1946
C. 1/187, 292
C. 2/276
- İBNU'L-'ARABİ, MUĤYİDDİN ABU BEKR: *Tefsir İbn 'Arabi*. Mısır 1283
C. 2/134
(Not: Bu eser Abdurrazak al Kâşâni'nin Ta'vilatu'l-Kur'an'ıdır)
- İBNU'L-CEVZİ, 'ABDURRAHMÂN B. 'ALİ: *Zâdu'l-Mesir fi 'İlmi't-Tefsir*. Beyrut 1965
C. 6/317-318
- İBŞİHİ, MUĤAMMED B. AĤMED: *al-Mustatraf fi Kulli Fennin Mustazraf*. Kahire 1292

C. 1/230

C. 2/53

İŞBAHÂNİ, HÂMZA B. AL-ḤASAN: *ad-Durratu'l-Fâhire fi'l-Amsalu's-Sâire*. Mısır 1972

C. 1/74, 79, 162, 260, 298, 315, 317, 437

C. 2/266, 366, 367, 386, 429

AL-KÂSİMÎ, MUḤAMMED CEMÂLUDDİN: *Mahâsinu't-Ta'vil*. Kahire 1914

C. 13/4795-4797

AL-KASTALLÂNÎ, AḤMED B. MUḤAMMED: *İrşâdu'l-Sârî*. Kahire 1323-1327

C. 5/403

KIZILDAĞLI, Dr. EDİP: Lukman Hekime Dair. *Tıbbiyeli Mecmuası* 15 IV, 1948

AL-KURTUBÎ MUḤAMMED B. AḤMED: *al-Cami'li Ahkâmî'l-Kur'an*. Kahire 1945

C. 14-59

LASALA, M, ASENSÍO, M. GARCÍA: *Fabulas de Lokman el Sabio*. Madrid 1784

AL-MAḤZUMÎ, ABU'L HACCÂC MUCÂHİD: *Tefsîru Mucâhid*. Doha 1976, S. 503

AL-MARÂĞÎ, AḤMED MUŞTAFÂ: *Tefsîru'l-Marâğî*. Kahire 1946

C. 21/78

MARCAL, JEAN JOSEPH: *Fables de Loqman*, Surnomme el Au Kahire İmprimerie Nationale an VIII (1799)

MARCEL, J.J.: *Fables de Loqman*. Paris 1803 (Second edition)

AL-MAS'UDÎ, 'ALÎ B. AL-ḤUSEYN: *Murûcu'z-Zehab ve Ma'âdinu' Cavhar*. Beyrut 1965 (Yusuf As'ad Dağır neşri)

C. 1/70

C. 2/12, 161

Meydan Larousse "Lukman Hekim" Maddesi. İstanbul 1969-1973

C. 8/41

MEYDÂNÎ, AḤMED B. MUḤAMMED: *Macma'u'l-Amsâl*. Kahire 1959 (M.M. 'Abdulhamîd neşri).

C. 1/86, 114, 125, 243, 291, 338, 362, 398, 429

C. 2/14, 50-51, 170, 264, 325, 389, 409, 427

MUNEBBİH, VEHB: *at-Ticân fi Mulûki Himyer*. Haydar Abâd 1347,
S. 78

NÂŞİRU'D-DİN, ABU SA'İD: *Anvâru't-Tenzîl ve Asrâru't-Te'vil*.
İstanbul 1353

C. 2/253

NİŞANCIZÂDE, RAMAZANZADE EMİR: *Mir'atu'l-Kâinât*. İstan-
bul 1290

C. 1/348

NUVEYRİ, ŞİHÂBUDDİN, AHMED: *Nihâyetu'l-Arab fi Fununi'l-
Adab*. Kahire 1938

C. 13/60

OLEARIUS, A.: *Des Weisen Lokman's Gedichte und Fabeln* 1654

PERCEVAL, CAUSSIN: *Loqman Surnomme Le Sage*. Paris 1803

SA'ÂLİBİ 'ABDUL MELİK B. MUHAMMED: *Samâru'l-Kulûb*. Ka-
hire 1326 S. 97, 257, 376, 377

SA'LEB, ABUL 'ABBÂS AHMED B. YAHYA: *Macâlis Sa'leb*. Mırsı
1948 ('Abdusselâm Harûn neşri).

C. 1/296-297

AS-SA'LEBİ, AHMED B. MUHAMMED: *Kıyasu'l-Anbiyâ al-Musam-
ma bi'l-'Ara'is*. Kahire (tarihsiz) S. 338

SCHIER, C.: *Fables de Loqman Surnomme le Sage* Leipsic 1831

SİCİSTÂNİ, ABU HÂTEM: *Kitabu'l-Mu'ammirin vel vasâyâ*. Kahire
1961 ('Abdul Mun'im 'Amir neşri). S. 4

AS-SUHEYLİ, ABU'L-KASIM 'ABDURRAHMÂN: *ar-Ravzu'l Unf*.
Mısır 1914

C. 1/266

SUYUTİ, CALÂLUDDİN: *ad-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsir bil Ma'sûr*.
Beyrut 1314

C. 5/160-166

TABARİ, ABU CA'FAR M. B. CERİR: *Cami'ul Bayân'an Ta'vilatu'l-
Kur'aû*. Kahire 1321

- C. 21/39-40, 50-54
 TABARÎ, ABU CA'FAR M. B. CERİR: *Târîhu'l-Umam*. Kahire 1939
 C. 2/37
- TOY, C. H.: *Lokman Legend* 1889
- ÜNVER, Ord. Prof. SÜHEYL: *Lukman Hekim*: İstanbul 1968
- YARDIMCI, İLHAN: *Sağlık Folklorumuzda Lukman Hekim*. İstanbul 1969 (Lukman Sağlık Yayınları Nu: 9)
- YAZICIOĞLU-ZADE, MEHMET: *Anvâru'l-Aşikin*. İstanbul 1278 S. 153, 157
- AZ-ZABBÎ, AL-MUFAZZAL B. MUFAMMED: *Amsâlu'l 'Arab*. İstanbul 1300 S. 72, 74, 6 76
- ZAMAŞŞERÎ, MAHMUD B. 'UMAR: *al-Mustaksa fi Amsalil 'Arab*. Haydarabad 1962
 C. 1/3, 7, 18, 36, 60, 70, 188, 194, 251, 254, 288, 368, 449
 C. 2/20, 86, 93, 117, 140, 165, 386
- AZ-ZAMAŞŞERÎ MAHMUD B. 'UMAR: *al-Kaşşâf an Hakâiku't-Tanzil ve 'Uyûnu'l-Akavil fi vucûhu't-Te'vil*. Beyrut (tarihsiz)
 C. 3/492-494
- Zayf, Dr. Şevki: *Târîhu'l Adabu'l-'Arabi* Kahire 1971 (5. Baskı)
 C. 1/405-406
- ZELLHEİM, RUDOLF: *Al-Amsâlu'l 'Arabiyye al-Kadima*. Beyrut 1971 (R. 'Abdut-Tevâb Tercemesi) S. 44, 47, 56, 74
- ZEYDÂN, CURCÎ: *Târih Adâbu'l-Lugati'l 'Arabiyya*. Kahire 1957 (Yeni baskı)
 C. 1/56-57
- ZİRİKLİ, HAYRU'D-DİN: *al-A'âm*. 1373-1376 (2. Basım)
 C. 6/108